

Menighetsutvikling på amerikansk

AV HARALD HEGSTAD

harald.hegstad@mf.no

Hvordan skal menigheten gjennom et målrettet arbeid settes bedre i stand til å være det de er kalt til å være og gjøre det de er kalt til å gjøre? Dette er den sentrale problemstilling for det som i norsk sammenheng etter hvert har fått betegnelsen *menighetsutvikling* (jfr. Hegstad 2003 og Hanssen 2007). Arbeidet med menighetsutvikling har i norsk sammenheng særlig trukket veksler på ting som har foregått i andre land, særlig fra England og USA. Mens impulser fra England særlig er presentert av Ove Conrad Hanssen (jfr. Hanssen 2004 og 2007), vil denne artikkelen konsentrere seg om aktuelle impulser fra amerikansk kirkevirkelighet.

Det som allerede er mest kjent i Norge fra amerikansk sammenheng er det arbeid som foregår i to mega-menigheter, nemlig Saddleback i nærheten av Los Angeles (Warren 1995) og Willow Creek i utkanten av Chicago (Hybels og Hybels 1995). Begge disse menighetene representerer suksesshistorier om dyktige pastorer (henholdsvis Rick Warren og Bill Hybels) som grunnla menigheter som nå har fått mange tusen medlemmer og bygget enorme bygningskomplekser (for ikke så snakke om parkeringsplasser!) for å huse sine aktiviteter. I tillegg øver disse menighetene betydelig innflytelse både i og utenfor USA gjennom bøker, konferanser og ulike former for knoppskyting. F.eks. har Willow Creek gjennom «Willow Creek Association» bygd opp et nettverk av kirker og kirkeledere i 45 land. I

vårt land har Willow Creek Norge omkring 300 medlemsmenigheter, nesten en tredjedel av disse fra Den norske kirke og de lutherske organisasjonene.¹

Tross sitt store nedslagsfelt representerer både Saddleback og Willow Creek en helt bestemt modell for menighetsutvikling: Det dreier seg i begge tilfelle om megakirker i en evangelikal tradisjon. Selv om de også er synlige i det amerikanske kirkelandskapet, er de her langt fra alene på banen når det gjelder å levere impulser og premisser for menighetsutvikling. I deler av amerikansk kirkeliv er menigheter som Saddleback og Willow Creek også kontroversielle størrelser, blant annet fordi mange setter spørsmålsteget ved om megakirker er det beste forbildet for utvikling i menigheter av mer gjennomsnittlig størrelse.²

Til forskjell fra de impulser som kommer fra Saddleback og Willow Creek, er det materialet jeg skal presentere i denne artikkelen ikke utviklet i en bestemt menighet, men i organisasjoner og institusjoner som arbeider med utviklingsarbeid i menigheter. Teologisk og kirkelig representerer de en forholdsvis stor bredde i kirkelandskapet. Det dreier seg også om organisasjoner som driver forskning som en del av sitt arbeid, gjerne med tilknytning til en akademisk utdanningsinstitusjon. Som regel søker man å kombinere bruken av teologiske og samfunnsvitenskapelige perspektiver i sitt arbeid. De fleste organisasjoner som arbei-

der på dette feltet er økumeniske, dvs. at de arbeider med menigheter innenfor ulike kirkesamfunn, også med menigheter fra den katolske kirke.

Som så mye annet er også dette feltet styrt av markedsmekanismer: De ulike organisasjoner for menighetsutvikling fungerer i stor grad som tilbydere av produkter og tjenester i forhold til menighetene. Det dreier seg om bøker og materiell, om kurser og konferanser, eller om mer direkte konsulenttjenester. Selv om det meste av virksomheten er finansiert av brukerne, er dette også et felt der det investeres midler fra ulike sponsorer. Den viktigste aktøren på dette feltet har i de siste årene vært den private stiftelsen Lilly Endowment, som gir midler til forskning og utvikling innenfor feltet lokalt menighetsliv. Et eksempel på et initiativ som stiftelsen står bak, er Center for Congregations i Indianapolis, som tilbyr de fleste av sine tjenester gratis til menigheter i Indianapolis-området.³

Tre eksempler på organisasjoner for menighetsutvikling

For å konkretisere hvordan virksomhet på dette feltet opererer, vil jeg i første del av denne artikkelen presentere tre ulike organisasjoner som arbeider på feltet menighetsutvikling.⁴

a. Alban Institute⁵

Alban ble grunnlagt i 1974 og er i dag blant de største organisasjonene på dette feltet, med ca 30 ansatte. De har sitt kontor utenfor Washington D.C., men de fleste av deres konsulenter er bosatt andre steder. Alban driver sin virksomhet på fire hovedområder: konsulentvirksomhet, kursvirksomhet, forskning og publisering. Konsulentvirksomheten kan foregå på mange nivå, alt fra et enkelt møte med en menighet for å drøfte deres strategi, til involvering i mer langsiktige prosesser. Slike prosesser kan enten ha et mer negativt utgangspunkt i konflikter eller andre problemer, eller i et mer positivt ønske om å videreutvikle menigheten.

Mens konsulentvirksomheten i hovedsak foregår i forhold til en og en menighet av gangen, henvender kurs- og publiseringsvirksomheten seg til et større marked. Mye av det

som presenteres i kursform eller publiseres som hefter eller bøker, er bygget på konsulentenes erfaringer fra arbeidet med enkeltmenigheter. I denne sammenheng tar man opp en rekke ulike temaer, fra generelle spørsmål om menighetens strategi og virksomhet, til ulike felter som gudstjenesteliv, lederskap, smågrupper, frivillighet osv. Forskning handler dels om å generere generelle innsikter fra konsulentenes erfaringer, dels om å engasjere seg i mer dedikerte forskningsprosjekter. Til det siste har man ved flere anledninger mottatt støtte fra Lilly Endowment. Lilly har også støttet opprettelse og drift av en stor web-basert ressursbank for menigheter, Congregational Resource Guide.⁶

Albans virksomhet framstår som svært bred og uten noe samlende program, utover det å ville hjelpe menigheter til å realisere sitt potensial og på deres egne premisser. Det handler altså om å utvikle menigheter innenfor rammen av deres egen tradisjon og selvforståelse. Alban arbeider således med et bredt spekter av menigheter, selv om de fleste befinner seg innenfor det man gjerne kaller «mainline» kirker.⁷ Grunnleggeren Loren Mead var selv prest i den episkopale kirke, men Alban jobber i dag med menigheter innen de fleste konfesjoner, kanskje bortsett fra de mest konservative. Et uttrykk for bredden, er man i de senere årene også har hatt oppdrag i forhold til jødiske synagoger.

b. Center for Parish Development⁸

Center for Parish Development holder til i Chicago og ble grunnlagt allerede i 1968 som et økumenisk prosjekt. Det tilhører altså samme «generasjon» som Alban, men har valgt en noe annen profilering. Dette gjelder dels spørsmålet om teologisk profil, der man i dag plasserer seg i «missional church»-bevegelsen. Dels gjelder det konkrete arbeidsformer: Man ønsker primært ikke å engasjere seg i isolerte enkeltaspekter ved menigheters liv, men prioriterer å hjelpe menigheter med *grunnleggende forandringer* («major transformational change»). Her jobber man gjerne med en gruppe menigheter, i samarbeid med bispedømme eller tilsvarende, over 2–3 år. Prosessen

starter med en kartleggingsprosess, der man også samtaler om menighetens fortid. Deretter går man videre til å formulere visjoner for fremtiden og å legge planer. I denne prosessen spiller bibelstudier og fokus på menighetens og enkeltmedlemmers spiritualitet en sentral rolle. Til forskjell fra Alban ser Center for Parish Development det som viktig å utfordre det rådende paradigme som dominerer menigheter, ikke bare bekrefte dem innenfor rammen av deres egen selvforståelse.

c. Church Innovations⁹

Church Innovations holder til i St.Paul i Minnesota, og ble grunnlagt av Patrick Keifert og Patricia Taylor Ellison i 1993. Instituttet er en økumenisk organisasjon, men har en viss forbindelse med Luther Seminary i St.Paul, bl.a. gjennom at Keifert er professor i systematisk teologi ved seminaret. Også Church Innovations har et erklært teologisk utgangspunkt for sin virksomhet, som de i likhet med Center for Parish Development henter fra «missional church»-bevegelsen.

I sitt arbeid med menigheter benytter Church Innovation seg av mange av de samme metodiske elementene som Center for Parish Development. Et særtrekk er at man har utviklet en metodikk for menighetsanalyse, blant annet basert på kvalitative intervjuer gjennomført av et intervjukorps fra den aktuelle menigheten. Resultater fra slike undersøkelser er for øvrig systematisert og gjort tilgjengelig gjennom databasen Church FutureFinder.¹⁰

Ved siden av å assistere menigheter på konsulentbasis og gjennom mer kortvarige oppdrag, arbeider Church Innovations med grupper («clusters») av menigheter gjennom en 3–5-års prosess, kalt «Partnership for Missional Church» (PMC). Ved siden av å ha vært gjennomført i USA, har dette programmet også vært lansert i Sør-Afrika.¹¹

Også for Church Innovations er forskning en viktig del av virksomheten. I første rekke innebærer forskning i denne sammenheng utvikling og videreutvikling av konkrete arbeidsredskaper for menighetsutvikling, samt aggregering og bearbeiding av erfaringer og materiale fra arbeid med menigheter. Samtidig

har Church Innovations vært involvert i mer dedikerte forskningsprosjekter, bl.a. med støtte fra Lilly Endowment.

Menighetsforskning som basis for menighetsutvikling

Arbeidet med menighetsutvikling må sees i sammenheng med en generell interesse for forskning på menigheter og religiøse organisasjoner i amerikansk sammenheng. I et lengre perspektiv er denne interessen av forholdsvis ny dato. Mens religionsforskere i stor grad har konsentrert seg om religion på individnivå, på kirkesamfunnsnivå og på et generelt samfunnsnivå, har de ofte oversett menigheten som det sentrale sosiale uttrykk for religion i en amerikansk sammenheng. Fra 1980-tallet har imidlertid amerikanske forskere innen ulike fag (bl.a. historie, sosiologi, teologi) i stadig større grad beskjeftiget seg med lokalt menighetsliv som forskningsobjekt.

En banebrytende bok var i denne sammenheng artikkelsamlingen *Building Effective Ministry* fra 1983. Boken innledes med en casestudie av en lokal menighet, som deretter analyseres og kommenteres av fagfolk med ulik faglig bakgrunn (Dudley 1983). En annen viktig tidlig studie var James Hopewells bok *Congregation. Stories and structures* fra 1987 (Hopewell 1987). Den kjennetegnes fremfor alt av at den er interessert i menigheter som lokale og unike *kulturer*, kjennetegnet av sine bestemte koder og historier. Metodologisk åpner en slik innsikt for bruken av kvalitativ forskningsmetode som et viktig redskap for å forstå lokale menigheter.

Etter den tid har det kommet en rekke bøker innenfor det som gjerne omtales som «congregational studies». Med utgangspunkt i et mer historisk orientert prosjekt ved University of Chicago publiserte James Wind og James Lewis i 1994 to-bindsverket *American Congregations* (Wind og Lewis 1994). Mens første bind er en samling case-studier av tolv menigheter og deres historie, inneholder det andre bindet en rekke artikler som drøfter ulike sider ved amerikanske menigheter og studiet av dem. Her finnes bl.a. en artikkel av den ledende praktiske teologen Don S. Browning, der han argumen-

terer for menighetsstudier som en viktig del av praktisk teologi.

I 1998 ble det gjennomført en stor kvantitativt orientert studie, *National Congregations Study*, publisert under tittelen *Congregations in America* (Chaves 2004). En annen stor kvantitativ studie, *The U.S. Congregational Life Survey*, ble gjennomført i 2001 (Woolever og Bruce 2002 og 2004).

En viktig bidragsyter til studiet av menigheter har vært sosiologen *Nancy T. Ammerman*. Hun ledet på 90-tallet et stort forskningsprosjekt som undersøkte et stort antall menigheter. Undersøkelsen, publisert under tittelen *Congregation & Community* i 1997, kjennetegnes av at den undersøker hvordan menigheter forholder seg til forandringer i de lokalsamfunn de tilhører (Ammerman 1997). Noen år senere ledet hun et annet prosjekt som ledet fram til en omfattende kartlegging av ulike aspekter ved amerikansk menighetsliv: Hva er det egentlig menigheter gjør, hvordan gjør de det, og hvem er deres samarbeidspartnere (Ammerman 2005)? Ammerman var inntil 2003 professor ved Hartford Seminary i Connecticut, et av de sentrale stedene for forskning på amerikansk menighetsliv.

Et viktig trekk ved denne forskningen, er at resultatene blir brukt aktivt som ressurser for menighetene selv. I 1986 kom den første *Handbook for Congregational Studies* (McKinney et al. 1986). Denne kom i ny utgave under tittelen *Studying Congregations: A New Handbook*, redigert blant annet av Nancy Ammerman (Ammerman et al. 1998). Her kan man lese lett tilgjengelige artikler av sentrale forskere om ulike sider ved menighetenes liv, og om konkrete metoder for å gjøre undersøkelser i egen menighet, herunder et forslag til spørreskjema. En enda mer konkret og praktisk guide foreligger i Dudley og Ammerman 2002.

Selv om mye av litteraturen innenfor sjangeren «congregational studies» har et konstruktivt sikte i forhold til lokalt menighetsliv, kan en likevel ikke si at de representerer noe samlet program eller konsept for menighetsutvikling. Et viktig anliggende synes på den ene siden å være å gi menigheter tro på sin betydning, både for sine medlemmer og for det samfunn de til-

hører. På den annen side understreker man at ethvert arbeid med menighetens strategi og visjoner for fremtiden må ta utgangspunkt i en nøktern og allsidig situasjonsbeskrivelse, og man viser også at en tverrfaglig menighetsforskning har mye å bidra med, både når det gjelder resultater og metoder.

Fra dette mer deskriptive landskapet skal vi bevege oss i retning av to konsepter som hver på sin måte presenterer mer normative modeller for menighetsutvikling. Begge er basert på forskning på menigheter, men har likevel en noe ulik profil.

Praktiserende menigheter som konsept for fornyelse

Dette konseptet er i første rekke knyttet til teologen Diana Butler Bass, hennes forskning og forfatterskap.^{xii} Samtidig er det et uttrykk for en større trend, nemlig det fokus på kristen praksis (eller kristne «praksiser» som man like gjerne snakker om) som vi finner hos mange amerikanske teologer. Dette er en trend som bevisst søker å korrigere den utbredte intellektualistiske tendens innen teologien, der man først og fremst har lagt vekt på det mer tankemessige innhold i troen. I stedet fokuserer man på at kristen tro gir seg uttrykk i bestemte praksiser, hentet fra den kristne tradisjon. Like mye som et teologisk prosjekt er dette et praktisk anliggende: Hvordan kan en hjelpe mennesker av i dag å finne mening i den kristne tro gjennom å leve den ut i livet?

En sentral bidragsyter er i denne sammenheng Dorothy C. Bass (svigerinne til Diana), som har bidratt til en rekke bøker om emnet, bl.a. under tittelen *Practicing Our Faith* (Bass, D. C. 1998).¹³ Sammen med Miroslav Volf har hun også utgitt en mer prinsipielt orientert bok, *Practicing Theology*, der det argumenteres mer teologisk for praksis' betydning for kristen tro og teologi (Volf og Bass 2002). Betydning av kristen praksis understrekes også i bidrag til religionspedagogikken (Dykstra 2005) og i bøker om ungdomsarbeid (Dean 2004, Richter og Bass 2002, White 2005, Jones 2001).¹⁴

Diana Butler Bass' spesielle bidrag er i denne sammenheng å spørre hva en fornyet vekt på kristen praksis kan ha å si for fornyelse

av lokalt menighetsliv. Hun er i denne sammenheng særlig opptatt av den delen av amerikansk kirkeliv som har opplevd størst tilbakegang de senere årene, nemlig «main-line» protestantisk kristendom. Hun peker på at det i lang tid har vært en utbredt oppfatning at det bare er konservative, evangelikale kirker som vokser, mens mer liberale kirker er dømt til tilbakegang. Hun erkjenner at det i mange tilfeller har vært slik, men hevder at det ikke nødvendigvis må være slik. Fra sin personlige bakgrunn kjenner hun menigheter som ikke er evangelikale eller konservative, og som likevel har opplevd fornyelse og vekst. Dette var utgangspunktet for et større forskningsprosjekt der hun og hennes kolleger undersøkte en rekke menigheter som opplevde denne type fornyelse.¹⁵ Resultatene fra prosjektet er bl.a. publisert i to bøker med tittelen *The Practicing Congregation* (Bass, D. B. 2004) og *Christianity for the Rest of Us* (Bass, D. B. 2006).¹⁶

Tittelen på den siste boken indikerer nettopp kjernen i Butler Bass' prosjekt: Å vise at det er håp også for de kirker som ikke tilhører det teologiske (og politiske) høyre. Samtidig ønsker hun å bidra til å overvinne tradisjonelle skiller mellom liberal og evangelikal i amerikansk kirkeliv: Den vekt på kristne praksiser som hun gjør seg til talsmann for, finner hun også tendenser til innenfor den evangelikale tradisjon. Til de postliberale tendenser hun selv mener seg å representere, svarer postevangelikale tendenser på konservativ side. I mange tilfeller ser en at disse nærmer seg hverandre, ved at man kan finne fenomener i liberale kirker som man tidligere forbandt med evangelikale kirker – og omvendt. Et uttrykk for postevangelikale tendenser mener hun bl.a. å finne i den bevegelse som gjerne går under navnet «Emerging Church».¹⁷ At det kan oppleves slik fra dette hold, kommer til uttrykk ved at Brian McLaren, en av de fremste talsmenn for «Emerging Church», har skrevet etterord til en av hennes bøker (Bass, D. B. 2004, s. 103ff). Tross denne åpenheten framstår hun i praksis likevel forholdsvis polemisk i forhold til store deler av den evangelikale tradisjon.

De menigheter Butler Bass beskriver gjennom sine bøker, er på mange måter svært

forskjellige, men har likevel det til felles at de er det hun kaller «practicing congregations». Nå er det naturligvis ikke noe nytt at menigheter rommer en bestemt praksis. Det spesielle er i denne sammenheng at det dreier seg om en bestemt form for *intensjonalitet*, det dreier seg om «intentional congregations». Det betyr at man ikke utfører en bestemt praksis bare av vane eller tradisjon, men at man har et bevisst forhold til det man gjør. Et problem med tradisjonell liberal protestantisme har vært at den i stor grad har tatt sin eksistens og sin praksis for gitt. Når de samfunnsmessige og kulturelle betingelser endres, fører det til at menighetslivet oppleves irrelevant.

Et kjennetegn ved praktiserende menigheter er at de forholder seg til tradisjon på en ny måte, ved at de verken følger enhver tradisjon for dens egen skyld eller tror at de kan greie seg uten tradisjoner. Tvert om dreier det seg om en kreativ og kritisk bruk av tradisjoner ut fra hva som samsvarer med det man oppfatter som menighetens identitet og oppdrag. Heller enn bevisstløst å videreføre moderne tradisjoner fra nyere liberal protestantisme knytter man tilbake til gamle tradisjoner i kirkens liv, ikke bare i sin egen del av den kristne tradisjon. Mye av den spiritualitet som slike menigheter har tatt opp, er f.eks. slikt som tidligere har levd i monastisk tradisjon. Slik sett synes fornyelsen å gå gjennom en bevisst retradisjonalisering av menighetslivet, der nye tradisjoner oppdages, og der tradisjon får en fornyet mening. Tradisjon er noe man deltar i, ikke bare arver. Det dreier seg om en bevegelse «from formal traditionalism to fluid retraditioning» (Bass, D. B. 2004, s. 43)

Et problem med den liberale protestantisme var at den var så infiltrert i den allmenne kultur at den i stor grad mistet kontakten med sine åndelige røtter. Den praksis som preger de praktiserende menigheter, er imidlertid en genuint åndelig praksis, der det man gjør springer ut fra ens selvforståelse som troende og som kristen menighet. I stedet for å forvise Gud og troen til en bestemt del av menighetens liv, handler det om å forankre alt som skjer i menigheten i troen og i spørsmålet etter Guds vilje. «Praksis» handler derfor om det man kan

kalle *spiritualitetspraksiser*. Å arbeide bevisst med sin praksis handler derfor om å jobbe bevisst med sin spiritualitet.

Fokus på spiritualitet er imidlertid ikke det samme som innadvendthet, eller at man skal gi opp den vekt på sosial rettferdighet som har preget liberal protestantisme. Tvert om handler det om å se slik praksis som *uttrykk for selve troen*, som en form for utadvendt spiritualitet – ikke bare som handlinger i *forlengelsen* av troen.

En grunn til at denne type menigheter opplever fornyelse og vekst er at den svarer til grunnleggende betingelser i den postmoderne kultur. Mennesker i dag er ikke tilfreds med å innordne seg i noe de blir foreskrevet, men vil selv forme sine liv, også på det åndelige plan. De menigheter som lykkes, oppleves av mennesker som «hjem», der de kan forme fellesskap med andre mennesker, og sammen fordype seg i en tro og en praksis som de opplever autentisk. Disse menighetene praktiserer kristendom på en måte som er dynamisk og organisk, der man nytolker tradisjonen i lys av erfaring, heller enn å orientere seg ut fra programmer og absolutter. Mangfold er derfor også noe som må oppmuntres og respekteres, både internt i menigheten og menigheter imellom.

Kristent og pastoralt lederskap får i denne sammenheng en ny mening: Det handler ikke lenger om lederskap som legger vekt på «management» og programmer, men om et bevisst åndelig lederskap som henter sine viktigste ressurser fra Bibelen og den kristne tradisjonen. En av lederens viktigste utfordring er å lede forandring gjennom narrativer: Ved å fortolke og sammenbinde menighetens historie med den større kristne tradisjonen.

Hvilke konkrete praksiser som preger denne type menigheter kan variere, men Butler Bass identifiserte i sitt forskningsprosjekt ti praksiser som ofte gjorde seg gjeldende i menighetene hun undersøkte (Bass, D. B. 2006):

- Gjestfrihet: At man har rom for den fremmede
- Åndelig bedømmelse («discernment»): At man sammen lytter etter sannheten, bl.a. gjennom felles bibelstudium
- Helbredelse («healing»): At man er opp-

tatt av harmoni og helhet i menneskers liv, og er et sted der helbredelse kan skje

- Kontemplasjon: At man har rom før bønn og å lytte etter Guds stemme
- Vitnesbyrd: At man deler hverandres historier fra trosvandringen
- Mangfold: At man kan være en del av fellesskapet som den man er, med sin konkrete individualitet
- Rettferdighet: At man er opptatt av rettferdighet i samfunnet, og at man er bevisst å være et fellesskap som ikke styres av maktens logikk
- Tilbedelse («worship»): At man sammen søker erfaringen av Guds mysterium
- Refleksjon: At man gir mennesker et sted de kan stille spørsmål og engasjere seg i en felles refleksjon, heller enn å gi dem ferdige svar
- Skjønnhet: At man søker å uttrykke troen gjennom kunstneriske uttrykk som musikk og billedkunst

Butler Bass' prosjekt har i første omgang vært å beskrive noe som faktisk allerede er ferd med å skje i mange menigheter. Ved å beskrive det og løfte det fram, ønsker hun likevel å legge til rette for at liknende ting kan skje i andre menigheter. Selv om det ikke handler om noe egentlig program for menighetsutvikling, tegner hun opp et mønster hun mener også andre menigheter kan gå inn i. Det er tydelig at hun mener at den eneste farbare vei til fornyelse og vekst for «mainline» protestantisme i USA går langs den vei hun har beskrevet. Det dreier seg imidlertid ikke om noen lettvinnt prosess som kan gjennomføres ved lettvinnt grep. I de menigheter som har blitt fornyet, handler det om lange prosesser og grunnleggende kulturendringer, som heller ikke har vært uten konflikter.

Det er en nær forbindelse mellom Diana Butler Bass og miljøet ved Alban, bl.a. ved at Alban har utgitt en av hennes bøker. Mye av det hun skriver, står godt i samsvar med ting som ellers formidles i dette miljøet. Selv om hennes konsept om «praktiserende menigheter» ikke er utformet som et konkret opplegg for menighetsutvikling, er det likevel klart at det er, og fortsatt

kommer til å bli, en viktig impuls for menighetsutvikling i amerikansk sammenheng.

«Missional church» som konsept for menighetsutvikling

Begrepet «missional church» ble fremfor alt preget gjennom et studiearbeid på 1990-tallet som tok sitt utgangspunkt i den engelske teologen Lesslie Newbigins tanker om kirkens rolle i et sekularisert Europa. Under ledelse av bl.a. Darrell Guder, George Hunsberger og Craig van Gelder søkte man innenfor «The Gospel and Our Culture Network» å analysere hvilke konsekvenser Newbigins erkjennelser kunne ha i nordamerikansk kontekst.¹⁸ De foreløpige resultatene av denne prosessen ble oppsummert i de to artikkelsamlingene *The Church between Gospel & Culture* (Van Gelder og Hunsberger 1996) og *Missional Church. A Vision for the Sending of the Church in North America* (Guder 1998).¹⁹

Et viktig utgangspunkt for den nord-amerikanske «missional church»-bevegelsen er en bestemt analyse av kirkens og kristendommens svekkede stilling i samfunnet. Ved hjelp av begrepet «Christendom» (på norsk tilsvarende dette «det kristne enhetssamfunnet» el.l.) søker man å beskrive den historiske periode som varte fra dengang kristendommen ble statsreligion i Romerriket og inntil kristentroen nå er blitt marginalisert på de fleste samfunnsområder. Ifølge denne analyse varte det kristne enhetssamfunnet til like etter andre verdenskrig, men er nå forvitret. Det betyr at kirkene er i en radikalt annen situasjon enn før, nemlig i en misjonssituasjon. Nord-Amerika er igjen blitt misjonsmark.

Tenkningen bygger imidlertid ikke ensidig på denne type pessimistiske kulturanalyser: Man finner også ekklesiologiske begrunnelser for at kirken etter sitt vesen *alltid* må være en misjonar kirke, uansett hvilken situasjon man står i. En slik begrunnelse ligger fremfor alt i erkjennelsen av at kirken og Guds rike ikke er to identiske størrelser. Kirken er ikke Guds rike, men vitner om det og står i tjeneste for det. Det betyr at kirken aldri er fullkommen, men alltid er på vei. Det betyr også at kirken ikke er til for sin egen skyld, men for verdens.

Den grunnleggende bestemmelse ligger i å være sendt til verden for å vitne om gudsriket. I dette ligger det også en kritikk av en kirke som allierer seg med makten og finner seg til rette i en privilegert posisjon. Det ligger derfor et makt- og samfunnskritisk element i forlengelsen av denne tenkningen.

Sammenliknet med det konseptet vi omtalte under forrige punkt, har «missional church»-bevegelsen en del trekk som en umiddelbart forbinder med en mer evangelikal kristendom. Det gjelder f.eks. vekten på Bibelens autoritet og på bruken av misjonsbegrepet. Bevegelsen sprenger imidlertid tradisjonelle evangelikale rammer, både når det gjelder nedslagsfeltet til bevegelsen, og når det gjelder sentrale perspektiver. Bevegelsen er fremfor alt kritisk til den tendens til å gjøre kirken til et mål i seg selv som preger mye evangelikal kristendom. Det er ikke bare slik at kirken skal omvende verden, den trenger selv omvendelse og å tenke radikalt nytt i lys av Guds kall og gudsrikets virkelighet.

I bevegelsens første fase snakket man ofte svært generelt om kirkens oppdrag i en nord-amerikansk sammenheng, uten særlige konkretiseringer i forhold til lokalt menighetsliv. Etter hvert er imidlertid dette et felt man har jobbet mer med. I 2004 kom boken *Treasure in Clay Jars* (Barrett 2004), som inneholder ni casestudier av lokale menigheter, blant dem en katolsk. Menighetene var valgt ut for å representere det man kaller «patterns in missional faithfulness» – studien representerer altså et forsøk på å konkretisere på menighetsplan hva man mener med «missional church».

Opplegget for studien ligner svært på Dorothy Butler Bass' prosjekt: Ut fra en bestemt forståelse av hva man er ute etter gjør man et utvalg av case. Gjennom den empiriske analysen videreutvikler man så sin forståelse av de fenomener man er ute etter. Begge undersøkelser er basert på kvalitative intervjuer og observasjoner under korte feltbesøk. Mens Butler Bass leter etter «praksiser», ser Barrett & co etter «mønstre» («patterns»), men også disse mønstre handler i stor grad om hvordan menigheten opptrer. De mønstre boken mener å påvise i menigheter preget av en misjonar tenkning og praksis, er følgende åtte:

- «Missional Vocation»: At man ikke er opp-tatt av «suksess» i betydningen numerisk vekst el.l., men av trofasthet mot Guds kall, og at man jobber for å erkjenne Guds kall i den konkrete situasjon man befinner seg.
- «Biblical Formation and Discipleship»: At alle medlemmer er involvert i å lære hva det vil si å være disipler, og at Bibelen er normativ for hele menighetens liv.
- «Taking Risks as a Contrast Community»: At menigheten tør være annerledes enn omgivelsene, og å risikere motstand.
- «Practices That Demonstrate God's Intent for the World»: At menigheten i sitt fellesskap demonstrerer praksiser Gud ønsker hele verden skal få del i: Innbyrdes omsorg og kjærlighet, forsoning, gjestfrihet.
- «Worship as Public Witness»: At menighetens gudstjeneste blir et offentlig vitnesbyrd om Guds nærvær og om menighetens oppdrag.
- «Dependence on the Holy Spirit»: At menigheten viser sin avhengighet av Ånden, ikke minst gjennom felles bønn.
- «Pointing Toward the Reign of God»: At menigheten er klar over den foreløpige karakter av alt man selv gjør, og at man derfor gjennom en stadig omvendelse peker mot det Gud selv vil gjøre.
- «Missional Authority»: At man har et lederskap som først og fremst lytter etter Guds kall og søker de praksiser i menighetens liv som svarer til dette kall.

Selv om denne listen er noe mer orientert mot menighetens oppgaver utad, er det likevel klare likhetstrekk med de kjennetegn som ifølge Butler Bass kjennetegner «praktiserende menigheter». Ikke minst slår det en hvordan begge tenkninger på radikalt vis stiller spørsmål ved menighetens grunnleggende religiøse selvforståelse i lys av dens forståelse av Gud. En finner også hos begge en klar avvisning av å absoluttere gitte former for menighetsliv og i stedet et ønske om en radikal reorientering ut fra den situasjon man befinner seg i. Forskjellen er fremfor alt at Butler Bass tenker

mer pluralistisk (eller postmoderne) om menighetens grunnleggende selvforståelse, mens «missional church»-bevegelsen setter klarere teologiske aksenter. Ikke minst kommer dette til uttrykk i synet på Bibelen. For Butler Bass blir den i en viss grad en ressurs på linje med andre elementer i den kristne tradisjon, mens den for «missional church» får en mer entydig normerende rolle.

Mens den nevnte casestudien nøyer seg med å beskrive bestemte mønstre i menigheter, er disse ideene også blitt tatt opp i mer konstruktivt arbeid for menighetsutvikling, både av Center for Parish Development og av Church Innovations (jfr. ovenfor). Dette kommer ikke minst til uttrykk i en relativt fersk bok av Patrick Keifert, der han redegjør for CIs program «Partnership for Missional Church» og den tenkning som ligger til grunn for det (Keifert 2006).

Også hos Keifert er utgangspunktet sammenbruddet av den kristne enhetskulturen, noe som nødvendiggjør en bevisstgjøring om at man befinner seg i en ny situasjon. I en slik situasjon trengs grunnleggende forandringer i selvforståelse og arbeidsformer, ikke bare nye håndgrep og teknikker. Menigheten må på en ny måte se Gud som en levende kraft i tilværelsen, og spørre hvordan man som menighet kan bli en del av det Gud gjør.

Den prosess Keifert inviterer menigheter til å bli en del av, har derfor ikke noe endepunkt som er definert på forhånd: Det handler om en åpen prosess der det gjelder å åpne seg for Guds framtid, ikke bare å realisere forhåndsdefinerte målsettinger. En viktig del av prosessen er derfor å arbeide med menighetens kollektive spiritualitet, ikke minst hvordan man leser Bibelen sammen og samtaler med utgangspunkt i den. Det gjelder å utvikle en kultur for åpen samtale, der man lærer seg til virkelig å lytte til hverandre, og der alle i menigheten har en stemme, ikke bare lederskapet. I en slik prosess kan man ofte ikke unngå konflikter – målet er ikke å unngå enhver konflikt, men å utnytte deres konstruktive potensial.

Menighetsutvikling handler for Keifert på den ene side om å lære menigheten å forstå både sin egen interne kultur og den videre kul-

tur man er en del av. På den annen side handler det om å oppøve menighetens åndelige dømmekraft, slik at man stadig er på utkikk etter hva Gud vil for menigheten i den situasjon den er i.

Lærdommer for norske forhold?

Amerikansk kirkevirkelighet er i mange henseende svært forskjellig fra den norske. En skal derfor være forsiktig med å foreta alt for raske overføringer til norske forhold. Ikke minst setter den folkekirkelige virkelighet oss i en noe annen situasjon, også i forholdet til temaet menighetsutvikling. Når en i amerikansk sammenheng snakker om menigheten, er dette en forholdsvis avgrenset størrelse. I vår situasjon med en grunnleggende dobbelthet (og spenning) mellom kjernemenigheten og den brede folkekirke, er det straks mer uklart både hvordan en skal avgrense den menighet som skal utvikles, og hvem som skal være subjektet for en slik utvikling. Mange konsepter for menighetsutvikling har nettopp den svakhet at de altfor entydig handler om utvikling av kjernemenigheten.

Etter mitt skjønn er en fordel ved de konsepter for menighetsutvikling som er presentert i denne artikkelen, at de er relativt åpne konsepter, som ikke ser menighetsutvikling som noe som bare skjer internt i menigheten, men nettopp foregår i grenseflaten mellom kirken og verden. Kirken blir mer seg selv når den åpner seg opp for hva Gud gjør i verden! Selv om dette vil måtte formuleres noe annerledes i en folkekirkelig kontekst (man må bl.a. snakke litt annerledes om «verden»), ligger det her en ansats som kan videreutvikles.

Mens mange av de nordamerikanske konseptene er bygd på en klar forståelse av at kirken er i krise, synes vi ikke i vår sammenheng å ha den samme krisebevissthet. Mangelen på krisebevissthet kan naturligvis være berettiget, men kan også være uttrykk for fornektelse av grunnleggende endringsprosesser. Kanskje er det folkekirketanken som i vår sammenheng fungerer som en slags kirkelig sovemedisin? Uansett er det viktig at behovet for menighetsutvikling ikke knyttes for ensidig til en bestemt situasjonsfortolkning, men forankres i en

grunnleggende teologisk refleksjon om hva det vil si å være kirke.

I dette perspektiv er det etter mitt skjønn et grunnleggende positivt trekk ved de konsepter som er presentert, at de så klart tar tak i menigheten som åndelig fellesskap og spør etter størrelser som åndelige praksiser og åndelig dømmekraft. Også i vår sammenheng har vi en tendens til å ville løse utfordringene ved hjelp av organisatoriske eller tekniske endringer. Selv om det er viktig nok, må kjernen i menighetsutvikling handle om menigheten som kalt og sendt av Gud. Konsepter for menighetsutvikling som kan bringe menigheter videre i prosesser på dette feltet, vil kunne være viktige bidrag også i Norge.²⁰

Litteratur

- Ammerman, Nancy Tatom (1997): *Congregation and community*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Ammerman, Nancy Tatom (2005): *Pillars of faith. American congregations and their partners*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Ammerman, Nancy Tatom, et al. (1998): *Studying Congregations. A New Handbook*. Abingdon Press.
- Barrett, Lois Y. (red.) (2004): *Treasure in clay jars. Patterns in missional faithfulness*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans.
- Bass, Diana Butler (2004): *The practicing congregation. Imagining a new old church*. Herndon, Va.: Alban Institute.
- Bass, Diana Butler (2006): *Christianity for the rest of us. How the neighborhood church is transforming the faith*. San Francisco, Calif.: Harper.
- Bass, Diana Butler og Joseph Stewart-Sicking (red.) (2005): *From Nomads to Pilgrims. Stories from Practicing Congregations*. Herndon, VA: Alban Institute.
- Bass, Dorothy C. (1998): *Practicing our faith. A way of life for a searching people*, Paperback utg. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Chaves, Mark (2004): *Congregations in America*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Dean, Kenda Creasy (2004): *Practicing passion. Youth and the quest for a passionate church*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans Pub.
- Dudley, Carl S. (1983): *Building effective ministry. Theory and practice in the local church*. San Francisco: Harper & Row.
- Dudley, Carl S. (2003): *Effective small churches in the twenty-first century*, [Rev. and updated utg. Nashville, Tenn.: Abingdon Press.
- Dudley, Carl S. og Nancy Tatom Ammerman (2002): *Congregations in transition. A guide for analyzing, assessing, and adapting in changing communities*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Dykstra, Craig R. (2005): *Growing in the life of faith. Education and Christian practices*, 2nd utg. Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press.
- Guder, Darrell L. (red.) (1998): *Missional church. A vision for*

- the sending of the church in North America*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans.
- Guder, Darrell L. (2000): *The Continuing Conversion of the Church*. Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans Pub.
- Hanssen, Ove Conrad (2004): «Fra vedlikehold til misjon. Noen perspektiver på menighetsfornyelse og menighetsutvikling i England», *Halvårsskrift for praktisk teologi* 21, h. 2, s. 26–35.
- Hanssen, Ove Conrad (2007): *Et godt tre bærer god frukt. Visjoner og strategier for utvikling og vekst i lokale menigheter*. Oslo: Luther.
- Haugstad, Åse Schmidt (2007): *Kirke som verb. En analyse og vurdering av Diana Butler Bass' arbeid med Practicing Congregations som en ny trend for revitalisert menighetsliv*. Oslo: Det teologiske Menighetsfakultet.
- Hegstad, Harald (2003): «Hva er menighetsutvikling, og hvorfor behøves det?» *Halvårsskrift for praktisk teologi* 20, h. 1, s. 4–9.
- Hopewell, James (1987): *Congregation. Stories and structures*. Philadelphia: Fortress.
- Hybels, Lynne og Bill Hybels (1995): *Rediscovering church. The story and vision of Willow Creek Community Church*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan Publishing House.
- Jones, Tony (2001): *Postmodern youth ministry. Exploring cultural shift, cultivating authentic community, creating holistic connections*. Grand Rapids, Mich.: Youth Specialties.
- Jørgensen, Knud (2004): «Trenger kirken omvendelse? På vei mot en misjonær ekklesiologi» i: Engelsviken, T. og K. O. Sannes (red.): *Hva vil det si å være kirke?*, s. 51–68. Trondheim: Tapir.
- Keifert, Patrick R. (2006): *We are here now . A new missional era. A missional journey of spiritual discovery*. Eagle, Idaho: Allelon Publishing.
- McKinney, William, et al. (red.) (1986): *Handbook for Congregational Studies*. Nashville: Abingdon Press.
- Rasmussen, Rune (2004): *Misjonerende menighet. Lokal menighetsutvikling i en global kirke*. Oslo: Verbum.
- Richter, Don og Dorothy C. Bass (2002): *Way to live. Christian practices for teens*. Nashville, Tenn.: Upper Room Books.
- Thumma, Scott og Dave Travis (2007): *Beyond megachurch myths. What we can learn from America's largest Churches*. San Francisco: Jossey Bass.
- Van Gelder, Craig og George R. Hunsberger (red.) (1996): *The church between Gospel and culture. The emerging mission in North America*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans.
- Volf, Miroslav og Dorothy C. Bass (2002): *Practicing theology. Beliefs and practices in Christian life*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans.
- Warren, Richard (1995): *The purpose driven church. Growth without compromising your message & mission*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan.
- White, David F. (2005): *Practicing discernment with youth. A transformative youth ministry approach*. Cleveland, Ohio: Pilgrim Press.
- Wind, James P. og James W. Lewis (1994): *American congregations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Woolever, Cynthia og Deborah Bruce (2002): *A field guide to U.S. congregations. Who's going where and why*. Louisville, Ky.: Westminster John Knox Press.
- Woolever, Cynthia og Deborah Bruce (2004): *Beyond the Ordinary. Ten Strengths of U.S. Congregations*. Westminster John Knox Press.

Noter

- Opplysninger fra Willow Creek Norge, mai 2007.
- Til fenomenet megakirker, jfr. Thumma og Travis 2007. Jfr også Dudley 2003 som påpeker at små menigheter er den mest vanlige menighetsformen i USA.
- Nettside: <http://centerforcongregations.org/>
- Opplysninger om de organisasjoner som her presenteres og deres arbeid, ble i første rekke samlet inn under en studiereise til USA i februar 2007.
- Nettside: <http://www.alban.org/>
- <http://www.congregationalresources.org/>
- Begrepet «mainline» brukes gjerne som en betegnelse på de mer tradisjonelle protestantiske kirkesamfunnene (episkopale, presbyterianere, metodister, lutheranere). Teologisk ligger disse gjerne mer i liberal retning (til forskjell fra de mer konservative/evangelikale), men bredden kan være stor innen de ulike kirkesamfunnene. Jfr. Ammerman 2005, s. 1ff.
- Nettside: <http://www.missionalchurch.org/>
- Nettside: <http://www.churchinnovations.org/>
- <http://www.churchfuturefinder.org/>
- Programmet er nærmere beskrevet i Keifert 2006.
- For en mer utfyllende presentasjon, se Haugstad 2007.
- Hun leder for øvrig et stort prosjekt, støttet av Lilly Endowment, se <http://www.practicingourfaith.org/>
- Denne vekten på 'praksis' har hentet inspirasjon bl.a. fra Alasdair MacIntyre, jfr. Volf og Bass 2002, s. 21.
- «Project on Congregations of Intentional Practice» var knyttet til Virginia Theological Seminary og var finansiert av Lilly Endowment.
- Jfr. også materiale fra prosjektet i Bass og Stewart-Sicking (red.) 2005, samt hennes egen nettside, <http://www.dianabutlerbass.com/>
- Jfr. Ove Conrad Hanssens artikkel i dette nummeret av HPT.
- Nettverket er fortsatt i virksomhet, jfr. hjemmesiden <http://www.gocn.org/>
- Jfr. også Guder 2000. For en kortfattet introduksjon til denne bevegelsen, se også Jørgensen 2004.
- Til nå er det særlig impulser fra «missional church»-bevegelsen som har slått inn i Norge. Eksempler på dette er Det Norske Misjonsselskaps arbeid for menighetsplanting (jfr. Rasmussen 2004) og prosjektet «Menighet i bevegelse», i regi av Samarbeidsråd for Menighet og Misjon i perioden 2003–2005.

Sammendrag

Artikkelen presenterer amerikanske konsepter for menighetsutvikling, i første rekke innenfor «mainline» kirker. Først presenteres tre organisasjoner som driver menighetsutvikling: Alban Institute, Center for Parish Development og Church Innovations. Artikkelen viser deretter hvordan empirisk menighetsforskning har vært et viktig bidrag på dette feltet. Til slutt presenteres to ulike konsepter for menighetsutvikling: «Praktiserende menigheter», slik det i første rekke er utformet av Diana Butler Bass, og «misjonale kirke», slik det bl.a. er utnyttet til et redskap for menighetsutvikling av Patrick Keifert.

Harald Hegstad: Professor i praktisk teologi ved Det teologiske Menighetsfakultet.
Adresse: Postboks 5144 Majorstuen, 0302 Oslo.